

نقش ویژگی‌های شخصیتی، نگرش مذهبی و منبع کنترل فردی در کیفیت روابط زناشویی بازنشستگان

دکتر عبدالله معتمدی ✉
دانشگاه علامه طباطبائی

محمد جالوند
دانشگاه غیرانتفاعی آفرینش بروجرد

یوسف اعظمی
دانشگاه علامه طباطبائی

الهه فروغی‌نژاد
دانشگاه علامه طباطبائی

محمد مهرداد صدر
دانشگاه علامه طباطبائی

پذیرش: ۱۳۹۶/۰۴/۲۷

دریافت: ۱۳۹۶/۰۱/۲۴

پدیده بازنشستگی مانند سایر تجربیات انتقالی بر رضایت زناشویی افراد تأثیر می‌گذارد و می‌تواند باعث ایجاد تنش، اختلاف و نارضایتی در اواخر بزرگسالی گردد. بنابراین پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش ویژگی‌های شخصیتی، نگرش مذهبی و منبع کنترل فردی در پیش‌بینی کیفیت روابط زناشویی بازنشستگان انجام شد. روش پژوهش پیمایشی و از نوع همبستگی بود. جامعه آماری شامل کلیه بازنشستگان شهر نهاوند بود که بر اساس پیشینه پژوهش‌های قبلی تعداد ۲۰۰ نفر از آنها از طریق نمونه‌گیری تصادفی ساده به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. ابزار پژوهش شامل فرم کوتاه پرسشنامه شخصیتی نئو، مقیاس‌های نگرش مذهبی خدایاری فرد و همکاران، منبع کنترل راتر و وضعیت زناشویی گلوبوک-راست بود. داده‌ها از طریق همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که ناسازگار زناشویی با روان‌رنجوری همبستگی مثبت، و با برون‌گرایی، گشودگی به تجربه، توافق‌پذیری و با وجدان بودن همبستگی منفی دارد. همچنین بین نگرش مذهبی افراد با وضعیت زناشویی آن‌ها رابطه‌ی منفی معناداری بدست آمد و میان منبع کنترل با کیفیت زناشویی رابطه‌ی معناداری وجود نداشت. همچنین بر اساس تحلیل نتایج، روان‌رنجوری، برون‌گرایی، توافق‌پذیری و نگرش مذهبی توانستند به طور معنادار ۴۲ درصد از واریانس متغیر وابسته یعنی کیفیت زناشویی را پیش‌بینی نمایند. براساس یافته‌های پژوهش می‌توان گفت وضعیت زناشویی افراد به ویژه در دوره بازنشستگی متأثر از صفات شخصیتی و نگرش مذهبی افراد است.

کلیدواژه‌ها: ویژگی شخصیتی، نگرش مذهبی، منبع کنترل، کیفیت روابط زناشویی، بازنشستگی

بروز تغییرات بالقوه مهم در سلامت، اقتصاد، و فعالیت در موقعیت‌های خانه، جامعه و کار است. تعجب‌آور نیست که در دهه‌ی اخیر افزایشی در میزان پژوهش در ارتباط با هم مسائل فردی و هم اجتماعی در بازنشستگی و انتقال بازنشستگی مشاهده شده است (هسکت، گریفین و لوه، ۲۰۱۱). بازنشستگی پدیده‌ی پیچیده‌ای است که شامل جنبه‌های رویه‌ای مرتبط با آمادگی برای بازنشستگی است و گاهی، با جنبه‌های خاصی مثل تصمیم برای بازنشستگی در اینجا و اکنون مرتبط است. گرچه بازنشستگی مکرراً به عنوان پرتگاه (سراشیبی) انتقال از شغل بودن در یک لحظه به توقف کامل فعالیت شغلی در لحظه‌ی بعدی در

انتقال بازنشستگی مرحله‌ی تحولی مهمی است که آغازگر

یوسف اعظمی، دانشجوی دکتری تخصصی روان‌شناسی، گروه روان‌شناسی بالینی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. عبدالله معتمدی، دانشیار روان‌شناسی، گروه روان‌شناسی بالینی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. الهه فروغی‌نژاد، دانشجوی کارشناس ارشد مشاوره مدرسه، گروه مشاوره، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. محمد جالوند، کارشناس ارشد روان‌شناسی بالینی، مدرس دانشگاه غیرانتفاعی آفرینش بروجرد، لرستان، ایران. محمد مهرداد صدر، دانشجوی دکتری تخصصی روان‌شناسی، گروه روان‌شناسی بالینی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

✉ مکاتبات مربوط به این مقاله باید خطاب به عبدالله معتمدی، دانشیار روان‌شناسی، گروه روان‌شناسی بالینی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران باشد.

پست الکترونیکی: a_moatamedy@yahoo.com

موقعیت‌ها نسبتاً ثابت و پایدار هستند (اوند، ۲۰۱۲). یکی از مدل‌هایی که در مورد ویژگی‌های شخصیتی ارائه شده است، مدل پنج عاملی است. تحلیل‌های ساختاری این صفات به طور مکرری پنج عامل گسترده را آشکار کرده است که عبارت از (۱) روان‌رنجورخویی^۵؛ که منعکس‌کننده تفاوت‌های فردی در گستره‌ای است که در آن شخص جهان را تهدیدآمیز، مشکل‌آفرین و استرس‌زا ادراک و تجربه می‌کند، (۲) برون‌گرایی^۶؛ به رویکردی پویا در جهان اجتماعی و زناشویی اشاره دارد و شامل صفاتی مانند اجتماعی بودن، فعالیت، قاطعیت، و هیجان‌پذیری مثبت است، (۳) گشودگی به تجربه^۷؛ که به عنوان وسعت، عمق، اصالت و پیچیدگی زندگی تجربه‌ای و روانی فرد توصیف می‌شود، (۴) توافق‌پذیری^۸؛ که شامل جهت‌گیری جامعه‌پسندانه و اجتماعی به سوی دیگران است و شامل صفاتی مانند نودوستی، شفقت و مهربانی، اعتماد و تواضع می‌باشد و (۵) با وجدان بودن^۹؛ که به لحاظ اجتماعی کنترل تکانه‌ای را توصیف می‌کند که رفتار هدفمند و تکلیف‌مدار را تسهیل می‌کند مانند تفکر قبل از عمل، به تأخیر انداختن لذت، پیروی از هنجارها و قواعد، و برنامه‌ریزی، سازماندهی و اولویت بندی تکالیف است (کوک، کاسیلاس، روبینز و داگرتی، ۲۰۰۵).

در مطالعه‌ی طولی کاسیلاس و واتسون (۲۰۰۳)، با بررسی رضایت‌مندی زناشویی و سایر انواع رضایت‌مندی نشان دادند که زنان و مردانی که نمره‌ی پایین‌تری در روان‌رنجورخویی و نمره‌ی بالاتری در توافق‌پذیری در آغاز مطالعه کسب کرده‌اند رضایت‌مندی بیشتری را در رابطه‌ی زناشویی‌شان و به طور کلی در زندگی گزارش کرده‌اند که این نتایج در دوره‌ی پیگیری ماندگار بوده‌اند. نتایج پژوهش هلند و رویسن (۲۰۰۸) هم نشان داد که از میان ویژگی‌های شخصیتی، روان‌رنجورخویی قوی‌ترین ارتباط را با رضایت و تعهد زناشویی دارد. عامل دیگری که می‌تواند سازگاری و روابط زناشویی را در برهه‌های مختلف زندگی افراد به ویژه در هنگام بازنشستگی مطلوب نماید، نگرش و جهت‌گیری مذهبی افراد می‌باشد. نگرش مذهبی^{۱۰} می‌تواند

نظر گرفته شده است، اما شواهد نشان می‌دهد که پدیده‌ی بازنشستگی انتقال پیچیده‌تر و تدریجی‌تری است (توپا، موریانو، دیولو، آلکاور و مورالس، ۲۰۰۹).

بازنشستگی به معنای جدا شدن فرد از نقشی که سال‌های متمادی داشته و در قالب جدیدی درآمدن است (سلیم‌زاده، افتخار، پوررضا و مقیم‌بیگی، ۱۳۸۶). طیف وسیعی از عوامل با کنار رفتن کارمند از کار دچار تغییر می‌شود، هر یک از این عوامل می‌تواند بر موفقیت و رضایت‌مندی بازنشسته تأثیرگذار باشد. بازنشستگی می‌تواند چالش‌های مهمی در سازگاری از نظر مالی، اجتماعی و هیجانی ایجاد نماید (لو و براون، ۱۹۹۹) بازنشستگی مانند سایر تجربیات انتقالی بر الگوی زندگی یا سازگاری روانی-اجتماعی در فرد و خانواده‌اش، تأثیرگذار است. سازگاری با بازنشستگی ابتدا مربوط به دستیابی فرد به منابع کلیدی از قبیل مسائل مادی، سلامتی و ارتباطات خانوادگی است (نوبهار، احمدی، الحانی و فلاحی‌خشکناب، ۱۳۹۲ الف). خانواده بهترین یاری‌دهنده و آرامش‌بخش فرد بازنشسته است. همسر، فرزندان و عروس‌ها و دامادهای خانواده باید دقت کنند که در برخورد با فرد بازنشسته، ظرافت‌ها و لطافت‌های روحی او را بیشتر مد نظر قرار دهند (نوبهار، احمدی، الحانی و فلاحی‌خشکناب، ۱۳۹۲ ب).

در این میان یکی از عواملی که می‌تواند به سازگاری بهینه با پدیده‌ی بازنشستگی کمک کند، سازگاری و روابط زناشویی مطلوب است. کیفیت روابط زناشویی^۱ به عنوان میزان توافق نسبی زن و شوهر درباره‌ی موضوعات مهمی چون همکاری در کارها و فعالیت‌های مشترک و ابراز محبت به یکدیگر تعریف شده است (گنگ، ۲۰۰۷). عوامل مختلفی می‌توانند تعهد و کیفیت روابط زناشویی زوجین را تحت تأثیر قرار دهند. یکی از این عوامل صفات شخصیتی است (حسینی، زهراکار، داورنیا، شاکرمی و محمدی، ۱۳۹۴). در واقع پیشینه‌های پژوهشی نشان می‌دهد که بدون ابهام، یک ارتباط قابل توجه بین صفات شخصیت خود گزارش شده و کیفیت روابط زناشویی وجود دارد (کارنی^۲ و برادبوری^۳، ۱۹۹۷؛ به نقل از حسینی و همکاران، ۱۳۹۴). ویژگی‌های شخصیت^۴ الگوهای از افکار، احساسات و اعمال را منعکس می‌کند که در طی زمان و

⁵ neuroticism

⁶ extroversion

⁷ openness to experience

⁸ agreeableness

⁹ conscientiousness

¹⁰ religious attitude

¹ marital relations

² Karney

³ Bradbury

⁴ personality traits

رفتارها شامل عملکرد هوشی و مقابله با استرس و هم‌بهریستی جسمی و روانی می‌باشد که عناصر ضروری کیفیت زندگی هستند. افراد می‌توانند حس پایداری از خود را علی‌رغم تغییرات آرام و تدریجی در خودشان و محیط اجتماعی‌شان که همراه سالمندی است حفظ کنند (آلبس، ۱۹۹۱). در نظریه راتر منبع کنترل عبارت است از منبع کنترل درونی و بیرونی. به عبارتی افراد با منبع کنترل بیرونی معتقدند که موفقیت و شکست آنها توسط عوامل بیرونی و خارج از کنترلی مانند سرنوشت، شانس، افراد قدرتمند و نیروهای غیرقابل پیش‌بینی اداره می‌شوند اما افراد با منبع کنترل درونی معتقدند که اعمال و توانمندی‌های آنها تعیین‌کننده موفقیت‌ها و شکست‌های آنها است. افرادی که بر زندگی خود کنترل دارند و دارای منبع کنترل درونی هستند، آثار سودمندی را در زندگی‌شان تجربه می‌کنند که شامل افزایش رفتار مطلوب، سازگاری روان‌شناختی بیشتر و کاهش مشکلات جسمی، روانی و رفتاری است (صفاریان و عاشوری، ۱۳۹۳). کیکالیدی، شفارد و فورنهام (۲۰۰۲) در پژوهشی بر روی ۳۳۲ مدیر به این نتیجه رسیدند که افراد دارای منبع کنترل بیرونی، استرس بیشتری به خصوص در روابط بین‌فردی، رضایت شغلی پایین‌تر و سلامت روان کمتری داشتند. همچنین پژوهش‌های دیگر نشان داده‌اند که افراد با منبع کنترل درونی نسبت به افراد دارای منبع کنترل بیرونی، احساس رضایت‌مندی بیشتری از زندگی خود می‌کنند (سالازار، هوبارد و سالازار، ۲۰۰۲؛ یاسمی‌نژاد و یاسمی، ۱۳۹۱). اصغری گنجی و نوابی‌نژاد (۱۳۹۴) هم در مطالعه‌ای به این نتیجه دست یافتند که آموزش مهارت‌های ارتباطی مبتنی بر منبع کنترل درونی موجب افزایش رضایت زناشویی در زوجین می‌شود.

بنابراین از آنجا که در دوره‌ی بازنشستگی افراد قدرت و موقعیت اجتماعی پیشین خود را از دست داده و دچار استرس و عوارض ناشی از آن می‌شوند و هر زمان که احساس کنند دیگر بر محیط و اطرافیان تسلط ندارند، وضعیت بحرانی آنان تشدید می‌شود. بنابراین پدیده‌ی بازنشستگی مانند سایر تجربیات انتقالی بر رضایت زناشویی افراد تأثیر می‌گذارد و می‌تواند باعث ایجاد تنش، اختلاف و نارضایتی در اواخر بزرگسالی گردد و پدیده‌ی بازنشستگی را در نگاه بازنشستگان به صورت رخدادی منفی در زندگی جلوه‌گر نماید. اما براساس مطالعات پیشین برخی از عوامل

در ارتباط زناشویی مؤثر باشد زیرا مذهب شامل رهنمودهایی برای زندگی و ارائه‌دهنده‌ی باورها و ارزش‌ها است که این ویژگی‌ها می‌توانند زندگی زناشویی را متأثر سازند (ماهونی، پارگامنت، موری-اسوانک و موری اسوانک، ۲۰۰۳). مذهب راهنمای کلی در اختیار بشر قرار می‌دهد که اگر انسان‌ها بدان عمل نمایند منجر به استحکام پیوند زناشویی می‌گردد. این راهنمایی‌ها شامل قوانینی در مورد روابط جنسی، نقش‌های جنسیتی، از خود گذشتگی و حل تعارضات در روابط زناشویی می‌باشند (ماهونی و همکاران، ۲۰۰۳). یکی از دلایلی که نشان می‌دهد مذهب می‌تواند دیدگاه فکری زوجین را تحت تأثیر قرار دهد این است که افراد مذهبی‌تر، ازدواج خود را دارای کیفیتی مذهبی می‌بینند (ماهونی، ۲۰۰۵). بانس (۲۰۰۴) در مطالعه‌ی خود به این نتیجه رسید که اختلاف مذهبی بین زوجین موجب بروز مشکلات زناشویی و به تبع کاهش رضایت‌مندی زناشویی و افزایش تعارضات و اختلافات زناشویی می‌گردد. بنابراین اعتقادات و باورهای مذهبی یکی از عوامل مهم در رضایت زناشویی است (کیانی، فرحبخش، اسدی، و شیرعلی‌پور، ۱۳۸۹). مذهب از مؤثرترین تکیه‌گاه‌های روانی به شمار می‌رود که قادر است معنای زندگی را در لحظه لحظه‌های عمر فراهم کند و در شرایط خاص با فراهم سازی تکیه‌گاه تبیینی، فرد را از تعلیق و بی‌معنایی نجات دهد (بهرامی، ۱۳۶۸). بلازر^۱ و مدور^۲ (۲۰۰۹) مذهب را به عنوان سیستم سازمان‌یافته‌ای از عقاید، اعمال، رسوم و نمادهای طرح شده برای تسهیل با یک قدرت برتر تعریف کرده‌اند (به نقل از اعظمی، معتمدی، دوستیان، جلالوند و فرزندگان، ۱۳۹۱). در مطالعه صدیقی، معصومی و شاه‌سیاه (۱۳۹۴) که با هدف بررسی رابطه‌ی بین جهت‌گیری مذهبی و رضایت زناشویی انجام شد نتایج نشان داد که بین جهت‌گیری مذهبی و رضایت زناشویی رابطه‌ی مثبت وجود دارد. همچنین براساس نتایج این مطالعه گفته می‌شود که برنامه‌های آموزشی با رویکردهای معنوی و اخلاقی می‌توانند باعث رشد کیفیت زندگی زناشویی افراد گردند. منبع کنترل^۳ یا عامل مهار در افراد هم می‌تواند پیش‌بینی‌کننده‌ی سازگاری زناشویی باشد. حس کنترل یک عامل محوری در گستره‌ای از

¹ Blazer

² Medor

³ locus of control

می‌توانند بر این سازگاری تأثیری مستقیم یا غیرمستقیم داشته باشند که از جمله این عوامل شخصیت افراد، نوع نگرش مذهبی و نوع کنترل افراد در زندگی است. بنابراین پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش ویژگی‌های شخصیتی، نگرش مذهبی و منبع کنترل فردی در کیفیت روابط زناشویی بازنشستگان انجام شد. فرضیه‌های پژوهش حاضر عبارت است از: (۱) بین ویژگی‌های شخصیت، منبع کنترل و نگرش مذهبی با وضعیت زناشویی رابطه وجود دارد (۲) وضعیت زناشویی با ترکیب خطی ویژگی‌های شخصیت، منبع کنترل و نگرش مذهبی قابل پیش‌بینی است.

روش

طرح پژوهش و شرکت‌کنندگان

پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی می‌باشد، که در آن به بررسی نقش ویژگی‌های شخصیتی، نگرش مذهبی و منبع کنترل فردی در کیفیت روابط زناشویی بازنشستگان پرداخته شده است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه بازنشستگان شهرستان نهاوند است که تعداد ۲۰۰ نفر از آنها به عنوان نمونه‌ی پژوهش انتخاب شدند. با توجه به اینکه یکی از روش‌های تعیین حجم نمونه، محاسبه‌ی میانگین حجم نمونه سه پژوهشی است که در زمینه‌ی موضوع مورد پژوهش انجام شده است (بیابانگرد، ۱۳۹۱)، بنابراین در پژوهش حاضر جهت برآورد حجم نمونه از این روش استفاده گردید. این سه پژوهش عبارت بودند از مطالعه صفاریان و عاشوری (۱۳۹۳) با حجم نمونه ۲۰۰ نفر، پژوهش مولایی، یزدان‌بخش و کرمی (۱۳۹۳) با نمونه‌ای برابر ۲۱۱ نفر، و پژوهش حسینی و همکاران (۱۳۹۴) که در آن نمونه‌ای معادل ۱۵۵ نفر مورد بررسی قرار گرفته است. با محاسبه‌ی میانگین حجم نمونه این ۳ پژوهش، این تعداد برابر ۱۸۸ نفر بدست آمد و لذا به خاطر احتمال ریزش نمونه و عدم تکمیل پرسشنامه‌ها تعداد ۲۰۰ پرسشنامه توزیع گردید. روش نمونه‌گیری در پژوهش حاضر روش تصادفی ساده بود.

میانگین و انحراف استاندارد سنی گروه نمونه مردان (۵۷/۱۹±۶/۰۶) و زنان (۵۶/۵±۵/۵۸) بود. همچنین از لحاظ شغلی ۴۷/۹۴ درصد گروه نمونه معلم، ۲۶/۷۱ درصد پرسنل بهداشت، ۱۴/۳۸ درصد کارکنان بانک و بیمه، ۴/۷۹ درصد کارکنان فرمانداری و شهرداری و ۶/۱۶ درصد از سایر مشاغل بودند. از لحاظ تحصیلات ۸/۲۱ درصد زیر

دیپلم، ۳۳/۵۶ درصد دیپلم، ۵۴/۱۰ درصد کارشناسی و ۴/۱۰ درصد دارای تحصیلات ارشد و بالاتر بودند. از لحاظ وضعیت تاهل هم ۹۹/۳۱ درصد متاهل و ۰/۶۹ درصد مطلقه بودند. ملاک‌های ورود به مطالعه عبارت از (۱) گذشت حداقل یک‌سال از بازنشستگی، (۲) عدم ابتلا به بیماری یا اختلال خاص جسمی یا روانی، (۳) عدم مشکل خاص بینایی جهت تکمیل پرسش‌نامه‌های پژوهش، (۴) توانایی لازم شنوایی جهت توجیه شرکت در پژوهش و کسب رضایت آگاهانه جهت تکمیل ابزار پژوهش بودند. ملاک‌های خروج نیز شامل (۱) ابتلای فرد به بیماری جسمانی یا اختلال روان‌شناختی خاص، (۲) عدم رضایت یا موافقت جهت مشارکت در پژوهش و (۳) عدم گذشت حداقل یک سال از بازنشستگی بودند.

ابزار

فرم کوتاه پرسشنامه شخصیتی نئو. برای اندازه‌گیری ویژگی‌های شخصیتی از فرم کوتاه پرسشنامه پنج عامل بزرگ شخصیت کاستا و مک‌کری (۱۹۸۹) استفاده شد که دارای ۶۰ سؤال پنج گزینه‌ای است که بر اساس مقیاس لیکرت نمره‌گذاری می‌شود. این پرسشنامه ۵ بعد شخصیت بهنجار را اندازه‌گیری می‌کند و شامل ۱۲ ماده برای هر یک از پنج بعد است (مک‌کری و کاستا، ۲۰۰۴). خرده‌مقیاس‌های هر یک از پنج عامل عبارت از روان رنجورخویی، برون‌گرایی، گشودگی به تجربه، توافق‌پذیری و با وجدان بودن هستند. ضریب آلفای گزارش شده‌ی پرسشنامه‌ی پنج عامل بزرگ شخصیتی توسط مک‌گری و کاستا (۲۰۰۴) بین ۰/۷۴ تا ۰/۸۹ با میانگین ۰/۸۱ متغیر بوده است. در پژوهش سپاه‌منصور، دلاور و صفاری‌نیا (۱۳۹۰) ضریب آلفای کرونباخ برای مقیاس‌های روان رنجورخویی ۰/۷۵، برون‌گرایی ۰/۷۷، گشودگی به تجربه ۰/۸۰، توافق‌پذیری ۰/۷۵ و وظیفه‌شناسی ۰/۷۷ به دست آمده است. پایایی مقیاس در پژوهش حاضر با استفاده از روش آلفای کرونباخ برای زیرمقیاس روان‌رنجوری ۰/۷۱، برون‌گرایی ۰/۷۲، گشودگی به تجربه ۰/۷۰، توافق‌پذیری ۰/۶۵ و با وجدان بودن ۰/۸۱ بدست آمد.

مقیاس نگرش مذهبی. این پرسشنامه توسط خدایاری‌فرد، شکوهی‌یکتا و غباری‌بناب (۱۳۷۹) تهیه شده

^۱ NEO- Five Factor Inventory (NEO-FFI)

است. میزان پایایی این مقیاس در پژوهش حاضر با استفاده از روش آلفای کرونباخ $0/74$ بدست آمد.

پرسشنامه وضعیت زناشویی گلوبوک-راست^۲. پرسشنامه گریمس دارای ۲۸ سؤال است که به صورت لیکرت چهار گزینه‌ای نمره‌گذاری می‌شود. شرکت‌کننده با توجه به وضعیت زناشویی خود، یکی از چهار گزینه را انتخاب می‌کند. این پرسشنامه توسط راست، بنون، کراو و همکاران^۳ (۱۹۹۸)؛ به نقل از سیف الدینی بنادکوکي، (۱۳۹۱) ساخته شده و برای ارزیابی روابط زناشویی به کار می‌رود. از لحاظ روایی محتوایی این پرسشنامه مورد تایید متخصصان قرار گرفته است (هولیسست و میلر، ۲۰۰۵). در پژوهش سیف الدینی بنادکوکي (۱۳۹۱) پایایی پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ $0/88$ بدست آمد. میزان پایایی این مقیاس در پژوهش حاضر با استفاده از روش آلفای کرونباخ $0/90$ بدست آمد.

روش اجرا

انتخاب نمونه بدین صورت بود که ابتدا پس از کسب مجوز از دانشگاه به سازمان‌ها و ادارات شهرستان نهاوند مراجعه شد و از مسئولین سازمان‌ها جهت همکاری با پژوهشگران درخواست همکاری گردید. پس از گرفتن آمار بازنشستگان و انتخاب تصادفی از روی لیست با افراد نمونه تماس گرفته شد و پس از توجیه آنها برای شرکت در پژوهش از آنها درخواست همکاری گردید. در مرحله بعد، پس از کسب رضایت آگاهانه به صورت شفاهی و کتبی، از آنها در مورد نحوه‌ی مراجعه (حضور یا غیرحضور) جهت شرکت در پژوهش نظرخواهی گردید. سپس افرادی که تمایل به مراجعه حضوری داشتند با مراجعه به اداره یا سازمان محل خدمت شهرستان ابزار پژوهش را تکمیل نمودند و سایر افرادی که به هر دلیلی قادر به مراجعه حضوری نبودند، پرسشنامه‌ها از طریق پست برای آنها ارسال شد. برای تحلیل داده‌های پژوهش با توجه به نوع روش پژوهش، از روش همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه همزمان و نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ استفاده گردید.

یافته‌ها

میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش در جدول ۱ ارائه شده است.

و شامل ۴۰ سوال در خصوص حیطه‌های عبادات، اخلاقیات، ارزش‌ها، اثر مذهب در زندگی و رفتار انسان، مباحث اجتماعی، جهان عینی و باورها، علم و دین است. نمره‌گذاری براساس روش لیکرت از هرگز (۱) تا همیشه (۵) تنظیم شده است. ضریب پایایی در این پرسشنامه به روش تنصیف برابر $0/88$ و به روش آلفای کرونباخ $0/95$ بوده است. ضریب پایایی پرسشنامه و همه ابعاد آن در حد مطلوب و رضایت‌بخش بودند (وفایی، عسکری‌زاده و رحیمی، ۱۳۹۰). در این پرسشنامه سوال‌های ۲-۴-۷-۱۰-۲۰-۲۳-۲۵-۲۹-۳۱-۳۴-۳۷-۳۸ به صورت «الف (نمره ۱)، ب (۲)، ج (۳)، د (۴)، ز (۵)» نمره‌گذاری می‌شوند. باقی سوالات به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. هرچه نمره فرد بالاتر باشد نگرش مذهبی بالاتری دارد (پیمان، ۱۳۹۳). پایایی این مقیاس به سه روش اسپیرمن براون، گاتمن و آلفای کرونباخ به ترتیب $0/93$ و $0/92$ و $0/95$ محاسبه شده است (خدایاری‌فرد و همکاران، ۱۳۷۹). پایایی مقیاس با استفاده از روش آلفای کرونباخ در این پژوهش $0/93$ بدست آمد.

مقیاس منبع کنترل راتر^۱. این مقیاس توسط راتر (۱۹۶۶)؛ به نقل از فیاض، کاظمی، رئیسون و محمدی، (۱۳۹۵) ساخته شده است و ادراک فرد را از منبع کنترل رفتار و پیامدهای حوادث زندگی شخصی مورد سنجش قرار می‌دهد. نمره‌گذاری به این صورت است که اگر شرکت‌کننده به جمله‌ای که منبع کنترل را می‌سنجد پاسخ دهد، نمره صفر یا یک می‌گیرد. این مقیاس دارای ۲۹ مورد است که هر مورد از مقیاس دارای دو جمله به صورت (A) و (B) می‌باشد، که در یکی مقیاس کنترل درونی و در دیگری مقیاس کنترل بیرونی قرار دارد، و ۶ مورد از ۲۹ مورد خنثی می‌باشد که برای پوشیده نگه داشتن هدف پرسشنامه از شرکت‌کننده به کار برده شده است. نمره‌گذاری این آزمون با شمارش پاسخ‌های کنترل درونی و بیرونی از ۲۳ مورد بدست می‌آید. نمره ۹ یا بالاتر نشانه منبع کنترل بیرونی، و نمره کمتر از ۹ نشانه منبع کنترل درونی است. روایی و پایایی پرسشنامه در پژوهش فیاض و همکاران (۱۳۹۵) مورد تایید قرار گرفته است و پایایی مقیاس با روش ضریب آلفای کرونباخ $0/81$ بدست آمده

² Golombok-Rust Marital Status Inventory (Greimas)

³ Rust, Bennun & Crowe

¹ Rotter's Locus of Control Scale

جدول ۱

میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش برای زنان و مردان

متغیر	مرد		زن	
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
روان رنجوری	۴۸/۳۰	۶/۸۱	۳۵/۵۸	۶/۸۶
برون گرایی	۴۲/۹۴	۶/۱۹	۴۱/۰۸	۸/۰۲
گشودگی به تجربه	۳۴/۷۸	۴/۱۵	۳۵/۰۲	۳/۹۶
توافق پذیری	۴۲/۷۸	۵/۵۰	۴۲/۷۰	۴/۷۹
با وجدان بودن	۴۸/۱۵	۶/۳۱	۴۸/۷۰	۷/۰۳
نگرش مذهبی	۱۷۰/۱۰	۲۰/۷۷	۱۶۶/۰۵	۱۹/۸۹
منبع کنترل	۱۱/۲۱	۲/۶۳	۱۲/۰۵	۲/۲۲
وضعیت زناشویی	۵۵/۳۰	۱۱/۱۶	۵۶/۰۸	۱۴/۲۶

نتایج جدول ۱ نشان می‌دهد که بالاترین میانگین در زیرمقیاس‌های شخصیت مربوط به با وجدان بودن و سپس روان‌نخورویی است. نگرش مذهبی هم در گروه مردان از میانگین بالاتری برخوردار بوده اما میانگین منبع کنترل زنان بیشتر بوده است. و از لحاظ وضعیت زناشویی هم

تفاوت اندکی بین دو گروه وجود دارد. برای بدست آوردن رابطه‌ی همبستگی بین متغیرهای مطالعه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج در جدول شماره ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲

ماتریس ضرایب همبستگی پیرسون میان متغیرهای پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
روان رنجوری	۱							
برون گرایی	-.۰/۵۱**	۱						
گشودگی به تجربه	-.۰/۱۶*	۰/۳۰**	۱					
توافق پذیری	-.۰/۵۱**	۰/۵۲**	۰/۱۷*	۱				
با وجدان بودن	-.۰/۴۰**	۰/۵۰**	۰/۲۵**	۰/۵۳**	۱			
نگرش مذهبی	-.۰/۱۲	۰/۰۵	۰/۱۴*	۰/۰۷	۰/۱۸*	۱		
منبع کنترل	-.۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۱۱	۰/۰۶	۰	-.۰/۰۸	۱	
وضعیت زناشویی	۰/۳۲**	-.۰/۵۷**	-.۰/۱۸*	-.۰/۴۷**	-.۰/۳۷**	-.۰/۲۴**	-.۰/۱۰	۱

p=۰/۰۵

همانطور که نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد که فرضیه اول پژوهش مبنی بر اینکه بین متغیرهای ویژگی‌های شخصیت، منبع کنترل و نگرش مذهبی با وضعیت زناشویی رابطه وجود دارد، تایید می‌گردد. بر این اساس ویژگی‌های شخصیت با وضعیت زناشویی رابطه‌ی معنادار دارد. از بین ویژگی‌های شخصیتی، روان‌رنجوری با وضعیت زناشویی همبستگی مثبت معنادار دارد (۰/۰۱)، برون‌گرایی

با وضعیت زناشویی همبستگی نسبتاً قوی منفی (۰/۵۷-) در سطح ۰/۰۱ دارد، گشودگی به تجربه همبستگی معنادار منفی با وضعیت زناشویی نشان داد (۰/۰۵)، بعد توافق پذیری شخصیت نیز همبستگی متوسط منفی و معناداری با وضعیت زناشویی نشان داد (۰/۰۱)، و با وجدان بودن نیز با متغیر وضعیت زناشویی همبستگی منفی و معناداری نشان داد (۰/۰۱). بین نگرش مذهبی افراد با وضعیت

زناشویی توسط متغیرهای ویژگی‌های شخصیت، منبع کنترل و نگرش مذهبی از تحلیل رگرسیون گام به گام استفاده شد که نتایج در جدول ۳ ارائه شده است.

زناشویی آنها رابطه منفی معناداری بدست آمد و میان منبع کنترل با وضعیت زناشویی رابطه منفی وجود داشت که معنادار نبود (۰/۱۰). جهت بررسی امکان پیش‌بینی وضعیت

جدول ۳

تحلیل رگرسیون گام به گام کیفیت روابط زناشویی بازنشستگان از طریق ویژگی‌های شخصیت، منبع کنترل فردی و نگرش مذهبی

گام	متغیر	F	R	R ²	β	B			
۱	برون‌گرایی	۶۹/۰۱	۰/۵۷	۰/۳۲	-۰/۵۷	-۱/۰۱			
					۴۱/۳۸	۰/۶۰	۰/۳۷	-۰/۴۴	-۰/۷۹
۲	مردم‌آمیزی	۳۲/۲۰	۰/۶۴	۰/۴۰	-۰/۴۴	-۰/۷۸			
					۴۱/۳۸	۰/۶۰	۰/۳۷	-۰/۴۴	-۰/۷۹
۳	مردم‌آمیزی	۳۲/۲۰	۰/۶۴	۰/۴۰	-۰/۲۳	-۰/۵۱			
					۴۱/۳۸	۰/۶۰	۰/۳۷	-۰/۴۴	-۰/۷۹
					۴۱/۳۸	۰/۶۰	۰/۳۷	-۰/۴۴	-۰/۷۹
نگرش مذهبی	مردم‌آمیزی	۳۲/۲۰	۰/۶۴	۰/۴۰	-۰/۱۹	-۰/۱۱			
					۴۱/۳۸	۰/۶۰	۰/۳۷	-۰/۴۴	-۰/۷۹

نهایت در گام سوم نگرش مذهبی وارد معادله رگرسیون شده است و با ضریب بتای منفی و معنادار (۰/۱۹-) به طور منفی مشکلات زناشویی را پیش‌بینی می‌کند. با توجه به یافته‌ها، ویژگی‌های شخصیت و نگرش مذهبی کیفیت روابط زناشویی در سالمندان را پیش‌بینی می‌کنند اما منبع کنترل ارتباط معناداری با کیفیت روابط زناشویی ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش ویژگی‌های شخصیتی، نگرش مذهبی و منبع کنترل فردی در کیفیت روابط زناشویی بازنشستگان انجام شد. نتایج پژوهش نشان داد که از بین ویژگی‌های شخصیتی، روان‌رنجوری با وضعیت زناشویی همبستگی مثبت معنادار، برون‌گرایی با وضعیت زناشویی همبستگی منفی، گشودگی به تجربه همبستگی معنادار منفی، توافق‌پذیری همبستگی منفی و معنادار و با وجدان بودن نیز با متغیر وضعیت زناشویی همبستگی منفی و معناداری نشان داد، که به معنی وجود مشکلات زناشویی کمتر زمانی است که افراد صفات برون‌گرایی، گشودگی به تجربه، توافق‌پذیری و با وجدان بودن بالاتری دارند. این نتایج با یافته‌های پیشین همسو است (کاسیلاس و واتسون، ۲۰۰۳؛ هلند و رویسمن، ۲۰۰۸؛ کوک و همکاران،

جدول ۳ خلاصه تحلیل رگرسیون گام به گام کیفیت روابط زناشویی بازنشستگان از طریق متغیرهای ویژگی‌های شخصیت، منبع کنترل فردی و نگرش مذهبی نشان می‌دهد. در این جدول مقادیر F ، R و R^2 برای معنی‌داری مدل‌های رگرسیونی به همراه مقادیر B و β برای هر یک از متغیرهای حاضر در مدل ارائه شده است. طبق این جدول مقدار F در گام اول ۶۹/۰۱ ($p < ۰۰۰۱$)، در گام دوم ۴۱/۳۸ ($p < ۰۰۰۱$) و در گام سوم ۳۲/۲۰ ($p < ۰۰۰۱$) بدست آمده است که هر سه معنادارند. در واقع مدل کلی رگرسیون در هر سه گام معنادار است. همچنین ضریب تعیین در گام اول ۰/۳۲، در گام دوم ۰/۳۷ و در گام سوم ۰/۴۰ بدست آمده است که میزان تبیین واریانس متغیر وابسته یعنی کیفیت روابط زناشویی توسط متغیرهای پیش‌بین در هر گام را نشان می‌دهد. در گام‌های مشخص شده ابتدا برون‌گرایی به دلیل بیشترین همبستگی با متغیر وضعیت زناشویی ابتدا وارد معادله شده است و با ضریب بتای منفی و معنادار (۰/۵۷-) به طور منفی مشکلات زناشویی را پیش‌بینی می‌کند. در گام دوم مردم‌آمیزی با بیشترین همبستگی بعدی با متغیر وضعیت زناشویی وارد معادله شده است و با ضریب بتای منفی و معنادار (۰/۲۳-) به طور منفی مشکلات زناشویی را پیش‌بینی می‌کند، و در

در تبیین ارتباط نگرش مذهبی با وضعیت زناشویی افراد هم می‌توان گفت که افراد مذهبی به دلیل نگرشی که به زندگی و روابط بین‌فردی دارند در زمان بروز تغییرات زندگی مثل بازنشستگی بهتر می‌توانند سازگاری زناشویی خود را حفظ کرده و از بروز اختلافات که در این دوران به دلیل خانه‌نشینی شدن فرد بازنشسته رخ می‌دهد، پرهیز نمایند. در این ارتباط، نتایج مطالعه حیدری تفرشی (۱۳۹۱) نشان داده است افرادی که دارای جهت‌گیری مذهبی درونی هستند، محبوب‌تر هستند، عزت نفس بالاتری دارند، از لحاظ اجتماعی توانمندتر هستند، به احتمال کمتری دچار هیجان و بزهکاری می‌شوند و با استرس بهتر مقابله می‌کنند. خدایاری فرد، شهابی و اکبری (۱۳۸۶) هم در پژوهش خود به این نتیجه رسید که بین نگرش مذهبی زوجین و رضایت زناشویی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. به این معنی که با افزایش تقیدات دینی در بین زوجین میزان رضایت زناشویی نیز افزایش می‌یابد. بنابراین مذهب می‌تواند روابط زناشویی را تقویت و استحکام بخشد (کال^۲ و هیتون^۳، ۱۹۹۷؛ به نقل از صدیقی و همکاران، ۱۳۹۴). به عبارتی نگرش مذهبی افراد می‌تواند بر باورها و تفسیر افراد از ازدواج، به عنوان مسئولیتی برای تمام عمر، مهرورزی به یکدیگر و فراهم آوردن اسباب آرامش همدیگر، تأثیر داشته باشد (ماهونی، ۲۰۰۵).

در مورد ارتباط منبع کنترل با وضعیت زناشویی بازنشستگان نیز، هر چند همبستگی منفی بین منبع کنترل افراد و وضعیت زناشویی آنها مشاهده شد اما این ارتباط از نظر آماری معنادار نبود. در این زمینه می‌توان گفت که اصولاً داشتن منبع کنترل درونی می‌تواند به افراد اعتماد به نفس داده و در مواقع تحولات عمده زندگی مثل بازنشستگی که فرد احساس از دست دادن کنترل و استقلال بیشتری می‌کند به افراد کمک نماید تا با احساس تسلط بر امور زندگی بهتر بتوانند با پدیده بازنشستگی سازگار شده و رضایت زناشویی خود را حفظ کنند که البته این عامل به خودی خود نمی‌تواند ارتباط مستقیم و قوی با رضایت زناشویی داشته و عوامل دیگری در این میان نقش بازی می‌کنند. کیکالدی و همکاران (۲۰۰۲) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که افراد دارای منبع کنترل بیرونی، استرس بیشتری به خصوص در روابط

۲۰۰۵؛ واتسون، هوبارد و وایس، ۲۰۰۰؛ حسینی و همکاران، ۱۳۹۴). همچنین بین نگرش مذهبی افراد با وضعیت زناشویی آن‌ها رابطه منفی معناداری بدست آمد که نشان می‌دهد افراد با نگرش مذهبی بالاتر مشکلات زناشویی کمتری را احساس می‌کنند. نتایج این یافته با پژوهش‌های ماهونی (۲۰۰۵) و صدیقی و همکاران (۱۳۹۴) همسو است. و یافته آخر این بود که میان منبع کنترل با وضعیت زناشویی رابطه منفی وجود داشت که معنادار نبود. این یافته هم با نتایج پژوهش حیدری و همکاران (۲۰۰۸) همسو است.

در تبیین یافته‌های پژوهش می‌توان چنین اذعان داشت که ویژگی‌ها و صفات شخصیتی به دلیل ثبات و پایداری که در طی زمان دارند در طی زندگی مشترک هم می‌توانند نقش‌آفرین باشند و باعث سازگاری و رضایت‌مندی زناشویی در افراد گردند به گونه‌ای که صفات شخصیتی مثبت مثل برون‌گرایی، گشودگی به تجربه، توافق‌پذیری و با وجدان بودن باعث سازگاری بهینه و در مقابل صفات منفی مثل روان‌رنجوری باعث عدم سازگاری و نارضایتی زناشویی می‌گردند. صفات شخصیتی به دلیل ریشه‌دار بودن و ثبات قابل ملاحظه در طی زمان و به دلیل اینکه این صفات در دوره کودکی در افراد شکل می‌گیرد، ضمن اینکه می‌تواند بر تمام وجوه زندگی شخص اثر بگذارد، قادر به تحت‌تأثیر قرار دادن ارتباط فرد با دیگران از جمله ارتباط زناشویی را دارد. به طور کلی نتایج پژوهش‌های مختلف نشان داده‌اند روان‌رنجورخویی به طور مکرری دارای همبستگی منفی با رضایت‌مندی و سازگاری زناشویی است (گیلبرت^۱، ۱۹۹۷؛ به نقل از کوک و همکاران، ۲۰۰۵؛ زوگلج، کومیدار و زوپانچیچ، ۲۰۱۶) و از سوی دیگر، سایر ویژگی‌های شخصیتی مانند توافق‌پذیری، با وجدان بودن، برون‌گرایی و گشودگی به تجربه گاهی با رضایت‌مندی و سازگاری زناشویی ارتباط دارند (واتسون و همکاران، ۲۰۰۰؛ کاسیلاس و واتسون، ۲۰۰۳). نتایج پژوهش حسینی و همکاران (۱۳۹۴) هم نشان داد ویژگی‌های شخصیتی برون‌گرایی، توافق‌پذیری و با وجدان بودن با تعهد زناشویی رابطه مثبت و معنادار و در مقابل ویژگی‌های شخصیتی روان‌رنجورخویی و گشودگی به تجربه همبستگی منفی با تعهد و رضایت زناشویی دارد.

² Call³ Heaton¹ Gilbert

بین‌فردی، رضایت شغلی پایین‌تر و سلامت روان کمتری داشتند.

یافته دیگر پژوهش بررسی توان متغیرهای ویژگی‌های شخصیتی، نگرش مذهبی و منبع کنترل در پیش‌بینی وضعیت زناشویی است. نتایج نشان داد ویژگی‌های شخصیت، منبع کنترل و نگرش مذهبی توانستند به طور معنادار ۴۲ درصد از واریانس متغیر وابسته یعنی وضعیت زناشویی را پیش‌بینی نمایند. در این میان تنها روان‌رنجوری، برون‌گرایی، توافق‌پذیری و نگرش مذهبی توانستند به طور معنادار وضعیت زناشویی را پیش‌بینی کنند. این یافته همخوان با یافته‌های ماهونی و همکاران (۲۰۰۳)، بانس (۲۰۰۴)، فنگ (۲۰۱۱)، احدی (۱۳۸۶)، حسینی و همکاران (۱۳۹۴) و قربانعلی‌پور، فراهانی، برجلی و مقدس (۱۳۸۷) است. اصولاً صفات شخصیتی افراد نقش مهمی در زندگی ایفا می‌کنند و می‌توانند بر تمام جوانب و تحولات زندگی تاثیر گذارند. نتایج پژوهش جارویس نشان داد که از بین عوامل شخصیتی، وظیفه‌شناسی و با وجدان بودن بالا تعهد و رضایت زناشویی افراد را پیش‌بینی می‌کند (احدی، ۱۳۸۶). همچنین نتایج پژوهش حسینی و همکاران (۱۳۹۴) نشان داد که ویژگی‌های شخصیتی افراد عامل مهمی در پیش‌بینی میزان تعهد زناشویی آنان می‌باشد.

علاوه بر ویژگی‌های شخصیتی که قبلاً به آن پرداخته شد، مذهب راهنمای کلی در اختیار بشر قرار می‌دهد که اگر انسان‌ها بدان عمل نمایند منجر به استحکام پیوند زناشویی می‌گردد. مذهب با دادن معنی به زندگی افراد، می‌تواند تکیه‌گاه محکمی برای آنها ایجاد کرده تا در مواقع سخت زندگی و همچنین تغییرات زندگی سازگاری بهتری داشته باشند و از زندگی زناشویی رضایت بیشتری داشته باشند. فنگ (۲۰۱۱) برخی عوامل موثر در رضایت زناشویی را ارتباط مثبت با خانواده همسر، پویایی مثبت در خانواده اصلی، عزت نفس و همگنی مذهبی زوجین می‌داند. پژوهش‌های دیگر عوامل دیگری را به عنوان مولفه‌های موثر بر رضایت زناشویی شناسایی کرده‌اند اما آنچه که در این بین مشترک است مدت ویژگی‌های شخصیتی، تعهد و اعتقادات مذهبی، زمان ازدواج، مسایل جنسی و مهارت‌های ارتباطی می‌دانند (قربانعلی‌پور و همکاران، ۱۳۸۷). از محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به روش پژوهش اشاره کرد که امکان تعیین روابط علت و معلولی بین متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش را با محدودیت مواجه

می‌کند. بنابراین به پژوهشگران آتی پیشنهاد می‌شود تا با روش‌های پژوهشی دیگری از جمله روش‌های مقطعی و طولی به بررسی این روابط علی بپردازند. همچنین استفاده از ابزارهای دیگری غیر از پرسشنامه در جمع‌آوری داده‌ها، امکان تعمیم‌پذیری داده‌ها را افزایش می‌دهد.

سپاس‌گزاری

این پژوهش در قالب فعالیت‌های هسته پژوهشی مطالعات سالمندی که مورد تصویب معاونت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبائی است، انجام شده است. بدین وسیله پژوهشگران از تمام بازنشستگان شهرستان نهبوند که در این پژوهش مشارکت و همکاری داشتند، سپاسگزاری می‌نمایند.

منابع

- احدی، ب. (۱۳۸۶). رابطه شخصیت و رضایت زناشویی. *روانشناسی معاصر*، ۲(۲)، ۳۷-۳۱.
- اعظمی، ی.، معتمدی، ع.، دوستیان، ی.، جلالوند، م.، و فرزندگان، م. (۱۳۹۱). نقش تاب‌آوری، معنویت و دینداری در پیش‌بینی رضایتمندی از زندگی در سالمندان. *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۳(۱۲)، ۲۰-۱.
- اصغری گنجی، ع.، و نوابی‌نژاد، ش. (۱۳۹۴). اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی مبتنی بر منبع کنترل درونی در افزایش رضایت زناشویی. *پژوهش‌های روانشناسی بالینی و مشاوره*، ۱(۱)، ۱۱۵-۱۰۱.
- بهرامی، ا. ه. (۱۳۶۸). *مطالعه عناصر بنیادین سازگاری در آزادگان ایرانی* (پایان‌نامه دوره دکتری چاپ نشده). دانشگاه تربیت مدرس.
- قربانعلی‌پور، م.، فراهانی، ح.، برجلی، ا.، و مقدس، ل. (۱۳۸۷). تعیین اثربخشی آموزش تغییر سبک زندگی به شیوه گروهی بر افزایش رضایت زناشویی. *مجله مطالعات روانشناختی*، ۴(۳)، ۷۲-۵۷.
- کیانی، ا. ر.، فرحبخش، ک.، اسدی، م.، و شیرعلی‌پور، ا. (۱۳۸۹). ابعاد جهت‌گیری مذهبی و مرزهای ارتباطی خانواده: یک همبستگی بنیادی. *فصلنامه روانشناسی و دین*، ۳(۳)، ۹۳-۱۰۶.
- مولایی، ع.، یزدان‌بخش، ک.، و کرمی، ج. (۱۳۹۳). رابطه پنج عامل بزرگ شخصیت و منبع کنترل با سازگاری شغلی کارکنان شرکت گاز کرمانشاه. *فصلنامه شخصیت و تفاوت‌های فردی*، ۳(۴)، ۱۲۱-۱۰۷.

- نوبهار، م، احمدی، ف، الحانی، ف، و فلاحی خشک‌تاب، م. (۱۳۹۲ الف). سازگاری با بازنشستگی: یک مطالعه مروری. *روان‌پرستاری*، ۱(۲)، ۳۸-۵۳.
- نوبهار، م، احمدی، ف، الحانی، ف، و فلاحی خشک‌تاب، م. (۱۳۹۲ ب). تبیین تجارب پرستاران بازنشسته از وضعیت سلامتی طی دوران بازنشستگی: تحلیل محتوا. *مجله تحقیقات کیفی در علوم انسانی سلامت*، ۲(۱)، ۲۱-۳۲.
- وفایی، ز، عسکری‌زاده، ق، و رحمتی، ع. (۱۳۹۰). رابطه هیجان‌خواهی، شوخ طبعی و نگرش دینی با اضطراب مرگ. *مجله روانشناسی و دین*، ۴(۳)، ۴۹-۶۸.
- یاسمی نژاد، پ. ف، و یاسمی، ا. (۱۳۹۱). *رابطه میان سبک دلبستگی و منبع کنترل با بهزیستی معنوی در دانشجویان متاهل دانشگاه*. مقالات چهارمین سمینار ملی سلامت روان دانشجویان دانشگاه گیلان.
- بیابانگرد، ا. (۱۳۹۱). *روش‌های تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی*. جلد ۱، تهران، دوران.
- پیمان، ع. (۱۳۹۳). *بررسی رابطه بین سلامت عمومی، نگرش مذهبی و ویژگی‌های جمعیت‌شناختی با اضطراب مرگ در سالمندان شهر تهران* (پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده) دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- حسینی، ا، زهراکار، ک، داورنیا، ر، شاکرمی، م، و محمدی، ب. (۱۳۹۴). *رابطه‌ی تعهد زناشویی با ویژگی‌های شخصیتی*. *مجله دانشگاه علوم پزشکی سبزوار*، ۲۲(۵)، ۷۸۸-۷۹۶.
- حیدری تفرشی، غ. (۱۳۹۱). *رویکرد مدل‌یابی معادلات ساختاری در تبیین رابطه بین سبک دلبستگی و منبع کنترل با رضایتمندی زناشویی، در اعضای هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن*. *فصلنامه تحقیقات مدیریت آموزشی*، ۳(۳)، ۳۳-۴۴.
- خدایاری‌فرد، م، شکوهی‌یکتا، م، و غباری‌بناب، ب. (۱۳۷۹). *آماده‌سازی مقیاس نگرش مذهبی دانشجویان*. *مجله روانشناسی و علوم تربیتی*، ۴(۲)، ۲۶۸-۲۸۵.
- خدایاری‌فرد، م، شهبابی، ر، و اکبری زردخانه، س. (۱۳۸۶). *رابطه نگرش مذهبی با رضایتمندی زناشویی در دانشجویان متاهل*. *فصلنامه خانواده‌پژوهی*، ۳(۱۰)، ۶۲۰-۶۱۱.
- سپاه‌منصور، م، دل‌اور، ع، و صفاری‌نیا، م. (۱۳۹۰). *پیش‌بینی نگرش به شایعه از طریق ویژگی‌های شخصیتی، عواطف مثبت و منفی و بهزیستی روانشناختی*. *فصلنامه پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۱(۲)، ۱۰۶-۱۲۴.
- سلیم‌زاده، ح، افتخار، ح، پوررضا، ا، و مقیم‌بیگی، ع. (۱۳۸۶). *اشتغال مجدد بازنشستگان و شاخص‌های کیفیت زندگی*. *مجله رفاه اجتماعی*، ۷(۲۶)، ۱۸۷-۲۹۷.
- سیف‌الدینی بنادکوک، ع. (۱۳۹۱). *بررسی رابطه تمایز یافتگی و کیفیت روابط زناشویی در کارمندان متاهل دانشگاه‌های شهر یزد* (پایان‌نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده) دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- صدیقی، ا، معصومی، ا، و شاه‌سیاه، م. (۱۳۹۴). *بررسی رابطه بین جهت‌گیری مذهبی با رضایت زناشویی زوجین شهر قم*. *مجله دانشگاه علوم پزشکی سبزوار*، ۲۲(۶)، ۹۶۵-۹۷۱.
- صفاریان، م. ر، و عاشوری، ج. (۱۳۹۳). *بررسی رابطه منبع کنترل، صفات شخصیت، عزت نفس و جهت‌گیری مذهبی با رفتار مطلوب انضباطی*. *مجله اصول بهداشت روانی*، ۱۶(۳)، ۴۸۳-۴۷۶.
- فیاض، ا، کاظمی، س، رئیسون، م. ر، و محمدی، ی. (۱۳۹۵). *ارتباط باورهای انگیزشی یادگیری و ابعاد منبع کنترل با پیشرفت تحصیلی دانشجویان*. *پژوهش در آموزش علوم پزشکی*، ۸(۲)، ۶۹-۷۶.
- Abeles, R. P. (1991). Sense of control, quality of life, and frail older people. *The concept and measurement of quality of life in the frail elderly*, 297-314.
- Banse, R. (2004). Adult attachment and marital satisfaction: Evidence for dyadic configuration effects. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21(2), 273-282.
- Casillas, A., & Watson, D. (2003). *Impact of personality traits and life events on newlyweds' satisfaction*. Poster presented at the 111th Annual Meeting of the American Psychological Association, Toronto, Ontario, Canada.
- Cook, D. B., Casillas, A., Robbins, S. B., & Dougherty, L. M. (2005). Goal continuity and the "Big Five" as predictors of older adult marital adjustment. *Personality and individual differences*, 38(3), 519-531.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1989). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five Factor inventory (NEO-FFI) Professional manual*. Odessa, FL, Psychological Assessment Resources.
- Feng, E. (2011). *The impact of spiritual well-being, gratitude, and loneliness on marital satisfaction among Korean American pastors and spouses* (Doctoral dissertation, California State University, Long Beach).

- Gong, M. (2007). Does status inconsistency matter for marital quality? *Journal of family issues*, 28(12), 1582-1610.
- Holland, A. S., & Roisman, G. I. (2008). Big Five personality traits and relationship quality: Self-reported, observational, and physiological evidence. *Journal of Social and Personal Relationships*, 25(5), 811-829.
- Hesketh, B., Griffin, B., & Loh, V. (2011). A future-oriented retirement transition adjustment framework. *Journal of Vocational Behavior*, 79(2), 303-314.
- Heydari, H., FatehiZadeh, M., & Etemadi, O. (2008). Prediction of broken promise of marriage. *Psychotherapy Developments*, 15(51), 115-21.
- Mccrae, R. R., & Costa, P. T. (2004). Acontemplated revision of NEO Five Factor inventory. *Journal of personality and individual differences*, 36: 587-596.
- Kirkcaldy, B. D., Shephard, R. J., & Furnham, A. F. (2002). The influence of type A behavior and locus of control upon job satisfaction and occupational health. *Personality and Individual Differences*, 33(8), 1361-1371.
- Lo, R., & Brown, R. (1999). Stress and adaptation: Preparation for successful retirement. *Australian and New Zealand Journal of Mental Health Nursing*, 8(1), 30-38.
- Mahoney, A., Pargament, K. I., Murray-Swank, A., & Murray-Swank, N. (2003). Religion and the sanctification of family relationships. *Review of Religious Research*, 220-236.
- Moheney, A. (2005). Religion and Confidence Material and Parent Child Relationship. *Journal of Social Issues*, 61(4), 689-706.
- Onder, N. (2012). *The mediating role of coping strategies in the basic personality traits—PTG and Locus of Control—PTG Relationships in breast cancer patients* (Doctoral dissertation, Middle East Technical University).
- Salazar, J., Hubbard, S., & Salazar, L. (2002). Locus of control and its influence on hotel managers' job satisfaction. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 1(2), 15-26.
- Topa, G., Moriano, J. A., Depolo, M., Alcover, C. M., & Morales, J. F. (2009). Antecedents and consequences of retirement planning and decision-making: A meta-analysis and model. *Journal of Vocational Behavior*, 75(1), 38-55.
- Watson, D., Hubbard, B., & Wiese, D. (2000). General traits of personality and affectivity as predictors of satisfaction in intimate relationships: Evidence from self-and partner-ratings. *Journal of personality*, 68(3), 413-449.
- Žugelj, U., Komidar, L., & Zupančič, M. (2016). Personality traits and illness representations as predictors of life satisfaction in hypertensive adolescents and emerging adults. *Horizons of Psychology*, 25, 203-213.